

אבל עכשיו בפרוס חג העצרת הבעל"ט, התחלנו לחזור קצת לחיי שגרה ולכה"פ למדנו להסתדר עם המצב כשבו זמנית הסכנות האורבות לנו התחילו לפוג אם לא פגו כבר, וחזר הדעת לשלוט על הרגש בתקיפות, הגיע הזמן לסדר בכתב מה שזכיתי להעלות במצודתי, בסוגית דבר בעיר אליבא דהילכתא, וככל שמעתתא דבעי צילותא.

ולכן ברצוני להציע לפניך את דברי בסוגיא זו, ומילתא אלבישייהו יקרא.

וזה החלי, ואני תפילה שה' יהיה בעזרי שלא אכשל בדבר הלכה ח"ו, ושאזכה להסיק השמעתתא אליבא דהילכתא, ושיתקבלו דברי בי מדרשא, ושאזכה שע"י יתעוררו הרבנים להעלות גם הם בכתב את מסקנתם בסוגיא זו, ותוחזר המסורה בזה לישראל כשולחן הערוך, אכ"ר.

תפיסת ההמון-עם בחובת הזהירות בדבר בעיר

א. יש רבנים שהורו, דעל החיוב להתרחק ולשמור על המרחק של כשש "פיט" ושאר הוראות הרופאים כמו חבישת כיסוי הפה והאף ולבישת כפפות בחוץ וכו' שמתעדכנת ומשתנית כל כמה ימים, יש דין של פקוח נפש ולכה"פ כספק פקו"נ, שדוחה כה"ת כולה. והזכירו את השם של מרנא הגר"ח זצוק"ל ושמועתו, שמאוד מאוד החמיר בפקו"נ. ומתוך הוראה זו, הורו לסגור בתי כנסיות ובתי מדרשות, ישיבות וכוללים ואפילו את החדרים ה' ירחם. ונימקו שהוא פשוט פקו"נ, וכמו שפקו"נ דוחה שבת וכו' כמו"כ דוחה הוא ת"ת וכ"ש שדוחה הוא גם תפילה בצבור. ויש שהרחיקו לכת, והתירו גם חייבו את שומעי הוראותם למסור למשטרה את אחב"י הלומדים או מתפללים בצבור, מטעם פקו"נ כנ"ל, באמרם שמתפללים ולומדים אלו כרודפים הם לכל דבר וכו".^א ולפי דבריהם, באמת צ"ע איך הותרו ולא

נאסרו, ולא הוגבלו כלל מטעם הרבנים האלו קניות תמידיות בחנויות, גם ארוכות, וגם לחנויות בגדים וכדומה-דברים שאינם אך ורק הכרחיים לשרוד ימי הסגרותם, ולא הורו ליכנס לחנויות אך ורק לעיתים רחוקות ולקנות רק מהמאכלים המתקיימים זמן רב ודברים בסיסיים שהם צורך קיומם בלבד-היכא דחסרונם מגיעים כבר לרמות של פקו"נ ג"כ מצד עצמם, שאין להם ולמשפחתם מה לאכול ובמה להתקיים. אמנם שמעתי, שהיו רבנים יחידים מהמועטים שבמועטים שקנו מוצרי אכילה וכדומה אך ורק דרך משלוחים, ולא רק שלא הקפידו לצמצם גם בזה (כשדעת הרופאים עוד אחזו שהמחלה עוברת גם משטחים), מ"מ הוראה אפילו מעין זה לא שמענו. לא אוכל להסתיר שהכאב הוא עמוק, ונראה ששיטתם בעיקרה התבססה על הגדרתם של דבר בעיר כדין פקו"נ גמור לכל דבר, ולשיטתם צ"ע הגדרתם הנראית כפוסחת על שני סעיפים כנ"ל.

^א ולא רק זה, אלא גם יש כאלו שהורו לחלל שבת בכדי למסור על "רודפים" אלו רח"ל מה"ד. ויש לציין את דברי החזון איש בח"א ס' ר"ב כתב וז"ל בכלל צריך זהירות יתירה בהיתר פקו"נ בדברים שאין הפקו"נ לפנינו אלא בעתיד, ואם באנו להפריז על המדה, יפתחו כל החנויות בשבת בארצות הגולה בטענת הפסד כל הפרנסה ויבוא לפקו"נ, וצריך לשקול במאזני צדק, ובכלל אם הנדון לביטול שבת הוי כחילול ה', ובחילול ה' יש דין יהרג וא"י, וגם זה צריך שיקול הדעת עכ"ל.

^ב וכאילו כל דאגתם היתה אך ורק אודות המנינים ודברים רוחניים בלבד, ויען וביען שיהודים שומרי תו"מ לא נחשדים על זה, וודאי לא רבנים ומו"צים. ולא אשמיט, שהיה כאלו שטכסו עצות ולכה"פ ניסו כן, לערוך חתונות באולמות, לצבור מצומצם ביותר, ועל זה ידעו לקבל אחריות שהכל יהיה בלי שום סכנה של פקו"נ, רק המנינים וכדו' אמרו חלילה שא"א לנו לקבל האחריות ע"ז.

מביא מהרמ"א דחובת הזהירות בדבר בעיר משום לא יכנס במקום סכנה

ב. איתא בב"ק דף ס': ת"ר דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו וכו' לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך וכו' עיי"ש. ובשו"ע י"ד סי' קט"ז סע' ה' מביא הרמ"א וז"ל וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה וכו' ולכן אסרו לילך במקום סכנה כמו תחת קיר נטוי או יחידי בלילה וכו' כי דברים אלו יש בהן משום חשש סכנה עוד כתבו שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו וכל אלו הדברים הם משום סכנה ושומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה ועיין בחו"מ סימן תכ"ז עכ"ל. ובשו"ע שם סע' ט' כתב המחבר הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכו' ובסע' י' כתב וז"ל כל העובר על דברים אלו וכיוצא בהם ואומר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מכין אותו מכות מרדות והנזהר מהם עליו תבא ברכת הטוב עכ"ל. ונראה מדברי הרמ"א, מדכלל חיוב זה של כנס רגליך בהדי האיסור לעבור תחת קיר נטוי ולעבור על גשר רעוע וכדו' שהם אסורים מחמת האיסור לילך במקום סכנה, שגם החיוב של כנס רגליך הוא כנ"ל, משום האיסור לעמוד במקום סכנה.

דברי הדרכי משה דשייך מנהג לקבוע איזהו זהירות המחויבת מפני הדבר

ג. וכן מצאנו בדברי הרמ"א בדרכי משה שם וז"ל כתב מהר"ל בתש' סי' מ"א (נ') דטוב לברוח בשעת

הדבר ב"מ ויש לברוח בתחלתה ולא בסופה וכו' ואע"ג דאמרינן בגמ' דבר בעיר כנס וכו' נראה לי דכל שכן לברוח עדיף טפי אלא שאם יוכל ליכנס באין יוצא, ואם לא, חייב לברוח, ומנהגן של ישראל תורה הוא עכ"ל. ודבריו מפליאים, דמה שייך לכתוב ולציין מנהג ישראל תורה בהדי דינא דפקד"נ, והלא כל מה דעדיף טפי להצלת נפשות מחוייבין בה מחמת ונשמרתם וכו' וחי בהם וכו' ועל כל אזכור דמנהגא אתמהה. והמבואר מדבריו, שחיוב דכנס בשעת הדבר הוא משום סכנה וכמוש"כ, והו"ל כשאר הדברים שהם משום סכנה דתלויים גם במנהג. ואין לחיוב כנס שום שייכות לחיוב דפקד"נ שדוחה כה"ת, אלא מ-לתא דלא יעמוד במק"ס הוא, ובזה שייך שמנהג איך להינצל מהסכנה.

בשבת זועקין לחולה שיש בו סכנת היום אבל אין מתחננין ואין זועקין על הדבר

ד. באו"ח הלכות שבת סימן רפ"ח סע' י' איתא וז"ל דה"ה לכל חולה שיש בו סכנת היום זועקין ומתחננין עכ"ל. ומקור דבריו מדברי הר"ן בתענית דף כ"ב: וכמו שגרס המהרש"א שם בדברי הגמ' ומפני רוח רעה מתריעין בשבת. וכתב הר"ן מסברא וז"ל ולפי"ז יש ללמוד מכאן לכל חולי שיש בו סכנת היום דמתריעין עליו בשבת שלא אמרו מפני רוח רעה אלא מפני שהוא חולי של סכנה ביומו עכ"ל. וכן סתם הרמב"ם בפ"א ה"ו מהל' תענית, דזועקין על היחיד מפני רוח רעה בשבת. ואפשר דהרמב"ם ג"כ סובר כנ"ל שעל חולה (שיש בו סכנת היום) יש לו

רפואה להישאר בבית-רק לשמור מרחק מאנשים. ויל"ע אם בכ"ז יש דין להסגר בבית מחמת שניתן רשות למשחית וכו' וכמש"כ שם בשו"ת רשב"ש ומביט וצ"ע.

ד ובמעשה רוקח בהל' שבת פ"ל ה"ב נקט דלשיטת הרמב"ם אין זועקין על החולה בשבת אפילו כשיש בו סכנת

^ג עיין במהרש"א בח"א שם שכתב שלהמלט תמיד עדיפי, דאין כוונת כנס שנאמר בדבר לאפוקי פזר כמו ברעב, ששם פזר רגליך הוא לאפוקי כנס. אלא ודאי בדבר שטוב לפזר ולהמלט על נפשו, אלא שכל זמן שלא מפזר רגליו מן העיר יכנס לביתו ולא יצא לרחובות העיר עכ"ל. אבל לפי דברי הדרכ"מ רק אם לא יוכל ליכנס באין יוצא, דאז עליו לברוח ועדיפי טפי. ובימינו אנו, במגפת החרון-ה' לתפ"צ, דלכ' אינו בא מחמת שינוי האויר, אין שום דין הלכה מבוססת על

גדולה, אבל כל עיר שיש בו דבר אין לה דין של פק"נ אלא לעומד במקום סכנה דמיא, ואינו דומה לספינה המטרפת בים וכדו' דהתם העומדים בספינה או הבורחים מפני הנחש והדוב וכו' מוצאים את נפשם בסכנה גמורה, ומצוה להצילם בשבת ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת וזועקין עליהן בשבת, אבל דבר בעיר דינה כשאר עומד במקום סכנה וכמו שהוכח לעיל.

מביא מהגרעק"א דחיובי הזהירות בשעת מגפה

אינם מטעם פק"נ

ו. מפורסם לכל הוא מכתבו של הגרעק"א לרב אליהו גוטמאכער שהובא באגרות סופרים סי' כ"ט, כאשר בשנת תקצ"א הגאון רעק"א זצוק"ל יגע וטרח בעד עירו ושאר כל המדינות להגן משליטת מגפת החולירע ל"ע, ומעשיו הכבירים הובאו לפני המלך הפרוסי ששיגר לו ע"ז מכתב תודה והוקרה. ומתוך דברי הגרעק"א נראה, דנתקשה להשואל הא דהתפללו במנין בבית כנסת^ה בשעת מגפת החולירע, וכשעלול לגרום להתדבקות והתפשטות המגפה. ואמת הוא שא"א לקבוע שאלת השואל ולומר שבמכתבו רצה לסגור הבתי כנסיות, דבר שלכא' לא נחשד עליו בלי לשום עין על מכתבו. אבל הא מיהת רואים אנו שלכא' דעתו בשאלתו היתה שלפי דברי

לבקש רחמים בתפילתו גם בשבת. הרמב"ם בפ"א מהל' תענית ה"ט כתב וז"ל כך היחיד מתענה על צרתו כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר וכו' יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפילתו וכו' ולא יתענה בשבתות וכו' עכ"ל. הרי מיעט הרמב"ם התענותו על החולה בשבת ולא מיעט הא דמוטל עליו לבקש רחמים בתפילתו.

ה. הרמב"ם בפ"ב הכ"ד מהל' שבת כתב וז"ל וכן ספינה המטרפת בים או עיר שהקיפה נהר מצוה לצאת בשבת להציל וכו' ואפילו יחיד הנרדף מפני הגוים או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו וכו' וזועקין עליהן ומתחננין בשבת וכו' ואין מתחננין ולא זועקין על הדבר בשבת עכ"ל. ומקורו מהסוגיא בתענית דף י"ט ועיין בלח"מ בפ"א מהל' תענית. ומ"מ תימה הוא, דמצינו דעל החולה זועקין ומבקשים עליו רחמים ואפילו בשבת, אמנם על הדבר אין מתחננים ואין זועקין בשבת אלא בחול? והלא פק"נ הוא, ודוחה כה"ת ומחמירין בזה וכו' ואיך לא זועקין ומתחננין בשבת? ונראה, דאה"נ בדאיכא חולה שיש בו סכנת היום מחמת הדבר פשוט וברור דזועקין ומתריעין ואפילו בשבת ולא גרע משאר כל חולה כה"ג. אבל בדליכא חולה שיש בו סכנת היום, על הדבר עצמו אין זועקין ואין מתחננין בשבת. והנה אע"פ דדבר ודאי הוי צרה

היום עיי"ש שהאריך בזה. ומ"מ צ"ע שאישתמיטתיה סברת הר"ן דרוח רעה וה"ה שאר חולה שיש בו סכנת היום.

ה' ודרך אגב אזכיר לך, דמהפלאים הוא לראות ולעיין בדרכי השגחתו יתברך בימי המגפות ב"מ, אשר כמעגל הוא וכל דבר ודבר חוזר על עצמו במשך כל ולכה"פ חלק מהמגפות למיניהם, ואין כל חדש תחת השמש. וכמו היום מצינו שהיה מגפה באותו תקופה של השנה-ובדיוק, וכמו שהובא בפרי הארץ מכתבים י"ז, י"ח וכ"ב משנת תקמ"ז שהתחיל המגפה בימי הפורים וארך כמו ז' שבועות עד תחילת אייר, ובאייר נשקט הענין לגמרי ומ"מ נשארו בהסגר עד אחר העצרת וכו' ועוד המשיכו להיות נשמרים כמו בהסגר מפני סביבותם ל"ע, וכן ראיתי מובא שבאחד המגפות מתו רוב האנשים מחמת רעב על אשר לא ריחמו אלו על אלו, דאלו שהשיגו אוכל דאגו דאגת מחר וכו' (כמו עכשיו שיש הרבה מקרים

שמראים ג"כ על שמתו מרעב), וכן ראיתי מובא שאלו שסבלו מבריאות רופפת הם אלו שמתו במגפה, וכן בכל מגפה במשך הדורות דאגו תמיד שלתפ"צ, וכן אמרו העולם שכל מי שנתרפא לא צריך לחשוש מהתדבקות נוספת (יש"ש ב"ק שם), וכן ראיתי מובא מרב שמואל ויטאל כי ענין חולי המגפה בר מין נלאו כל הרופאים והיודעים לידע מה טיבה ושכן כתב הראשית חכמה שער האהבה פ"ו, וכן מובא מרב חיים פלאג' שלפעמים רובו נשים ולפעמים בחורים בעלי כח וכו' וכו' (ועכשיו היה רובו באנשים ואפי' הנשים שנתדבקו קבלו את המגפה בצורה קלה ייחסית), וכן מובא פעמים שהמגפה הופסקה אצל היהודים לפני שהופסקה אצל הנכרים וכמו בימינו בניו יורק וניו דזערז', וכן מצב הכלכלי שדחוק חוזר על כצמו תמיד וכמובא גם במכתבו דל הגרעק"א שם.

הגרעק"א ככרוכיא "והעובר על זה מתחייב בנפשו וכו' ונוסף לזה ביום הק' והנורא הזה שיהיה בעצמו מהעבירה הגדולה הזאת שהיא בכלל שפיכות דמים ביום הק' חלילה חלילה".

האם יש לחלל שבת בכדי להיזהר ולהזהיר בשעת הדבר

ז. ולפי"ד ז"פ, דלו יצויר בשבת בשעת המגפה של חרון-ה', יראה אחד את חבריו שהוא מחוץ לתחום (ולצורך הענין שמצבו הבריאות תקין, ואינו בגיל שיכול להיכנס בגדר של שכיח הזיקא) שאינו עומד במרחק המלא המומלץ ע"י הרופאים^ט המתמחים בדלקות, ודאי שאין לו לחלל שבת כדי להפרידם. אבל מחויב הוא מטעם לא תעמוד על דם רעך וכו' להזהירו בימי חול וגם בשבת היכא שאינו כרוך באיסורים. וכ"ז הוא, בגלל שאין כאן פקוח נפש לפנינו וגם לא ספק פקדון לפנינו. רק יש כאן חובת זהירות שלא יתדבק במחלה, ושלא יסתכן, ושלא יגרום למחלה להתפשט, אבל אין לנו ממית הרודף^י לפנינו, וגם לא חולה בפנינו. אלא ספק הוא אם יש לשני את הוירוס, ואפילו אם יש לו את הוירוס ספק

הרופאים לא מצא עצה לנכון איך לסדר המשך התפילות בלי להכניס המתפללים במקום סכנה של שכיח הזיקא, ולכה"פ א"א היה להמשיך עם התפילות בביהכ"נ כרגיל. וכה דברי הגרעק"א במענה אליו במכתבו וז"ל מכתבו הגיעני, בענין תפילה בבית הכנסת, לדעתי זה אמת שהקיבוץ במקום צר אינו נכון, אבל אפשר להתפלל כתות כתות וכו' עיי"ש ותמצא נחת. ויש לדקדק בלשונו של הגרעק"א, דאיך כתב "שהקיבוץ במקום צר אינו נכון", והלא אסור הוא מטעם פקדון, ואין זה סתם חסר בכנותו? ונדצ"ל כנ"ל, דאין סוגיא זו של כנס רגליך שייך לדין של פקדון של כה"ת כלל וכלל. וכל איסורו - איסור חמור גם הוא - מטעם איסור כניסה למקום סכנה. ובזה שייך לומר "שהקיבוץ במקום צר אינו נכון", דהו"ל ככניסה ועמידה במקום סכנה, ובזה ייעצו הגרעק"א שם לעשות כתות כתות של ט"ו אנשים, ויהיה מיוחד לאנשים אלו^י איזה זמן יבואו וכו' כדי להפחית הסכנה מלהיות הזיקא דשכיח ולתקן כנות הענין עצה י"ט. ורק במי שיש לו כבר הרגשת חולשה או שלשול ל"ע בשעת החולירע, ושומרו בסוד ולא מתייעץ עם הרופא, אז צרח

הקפיד ע"ז כלל, רק דלכל כת יש זמן מיוחד לבוא ולהתפלל, וביניהם יכולים הם לנוד ולהתערב, והעיקר לא מעל ט"ו איש בכל זמן וזמן.

^ט מהרופאים היודעים את טבעו של וירוס זו כמה שאיפשר להם הפעם (למרות חכמת הרפואה המשוכללת שיש כיום), ולא מאלו הבודים מלבם כמו שראינו רופא עיניים ורופא ילדים וכדו' שהצטרפו למסע ההפחדות נגד אלו שהתפללו במנין, ואפילו נגד מניני-חצר.

^י וכ"ז פשוט בסוגי הדבר שמתדבקים בה על ידי מגע בחולה או בדברים המזהמים וכדו' או ע"י אויר פה של חברו. אבל בדבר שמקורה מעיפוש האויר, אין לנו ממית שרודפת. אלא כל מי שישום מאויר החריף שנושבת בבקר על ליבא ריקנא, או מאויר העיר בלילה, או יקבץ עם אנשים במקום צר וכו' (גרעק"א) מסכן את עצמו ומכניס את עצמו בסכנה כמו כניסה בגוב האריות. והיינו, כל מי שלא שומר את עצמו ע"פ כללי הבריאות מסתכן-והוא הוא הרודף את עצמו.

^י דהיינו, זה היה טענת השואל בפיו, שהקיבוץ במקום צר אינו נכון, שא"ל להתפלל בביהכ"נ בלי להיקבץ במקום צר וכשכיח או ודאי הזיקא הוא וכדו'.

^ז והגרעק"א צדק"ל ענה והורה לרב השואל, שיש לטכס עצות כדי לא לסגור הבתי כנסיות, וייעץ שיעשו כתות כתות וכמוש"כ למעלה, וייעץ ג"כ על העמדת שוטר בפתח ביהכ"נ, כדי לוודאות שאכן לא ידחקו יותר מסך ט"ו הנז' שם. ובפשטות, כוונתו בבחירת עכו"ם להשגיח שמאחר שיש ט"ו לא יניחו עוד לבא לשם, ולא בחר א' מאחב"י כמו גבאי ביהכ"נ וכדו', משום שחשש הגרעק"א שיהודי לא יצליח למנוע מאחיו להיכנס לביהכ"נ בשעת צרה שלא בזמנו המיוחד לו, או לכה"פ חשש שהרב השואל לא יצליח ליישם כן בעצמו.

^ה לא ברור לי אם כוונת הגרעק"א הוא ג"כ שהכתות לא יתחלפו אנשים ביניהם כל יום, ועל כל ט"ו לישאר ככת אחת במשך כל המגפה, וזמן מיוחד לכל כת-דלכא הוא באמת עצה נכונה לצמצום ההתפשטות של המגפה. או"ד שלא

אם יתדבק חבירו בוירוס בהתחשב גם למרחק שאכן יש ביניהם, ואפילו אם יתדבק בוירוס מ"מ רוב אנשים בריאים בגיל חבירו אינם מסתכנים אם מתדבקים במגפה. א"כ אין לנו אלא איסור שלא לעמוד במקום סכנה, ולא ניתן לחלל עליו את השבת. משא"כ בנפל על מאן שהוא מפולת, וספק הוא שם או לא, ואפילו חצר של אלף עכו"ם וישראל אחד ונפל עליהם מפולת, מפקחין על הכל מפני ישראל. שהרי יש לנו ספק פקו"נ לפנינו.

דברי הגר"ז בעשיר אחד שהשאר אחר מותו את כל נכסיו למצוה הכי גדולה

ח. והוזכרתי את מה ששמעתי ממור הרה"ג הרב אברהם יהושע הלוי שליט"א בשם הגר"ז זצ"ל, איך שעשיר אחד כתב בצוואתו, שלאחר מותו יחלקו את כל נכסיו למצוה הכי גדולה בעולם. ובאותו עת, היה חסר בית חולים בבריסק, ולמרות כן, הורה הגר"ח שהכסף יחולק לתלמוד תורה. ושאל הגר"ז את תלמידיו בכדי לחנכם על דרך הישר, למה הורה כן, והלא אבי הגר"ח זצ"ל מאוד מאוד החמיר בפקו"נ, ועליהם לחלק את כל עזבנו בכדי לבנות בית חולים, שע"ז יוכל לעשות פקו"נ דרך כספו של העשיר? וענה תלמיד חכם אחד, נכון הדבר אם יש חולה שיש בו סכנה לפנינו הרי יש כאן פקו"נ שדוחה לכה"ת כולה, אמנם לפנינו ליכא שום חולה, וזה שיכול לעשות עכשיו שבאחד מן הימים כשנצטרך נוכל להציל חולה מטעם פקו"נ, ה"ל עכשיו רק כמצוה רבה מאוד, ובמצוות נאמר ותלמוד תורה כנגד כולם. ואמר לו הגר"ז בשביעת רצון זהו מה שרציתי לשמוע.

ב"י מסתפק אם איסור ליכנס ולעמוד במקום סכנה

אינו אלא דרבנן

ט. ויש נפק"מ בעיקרא דדינא, אם דין כנס כשיש דבר בעיר ושאר חובת הזהירות הוא מדאורייתא או לא. דעיין בחו"מ סי' תכ"ז סעיף ט' וי' שכתב המחבר הרבה דברים אסרו חכמים וכו' וכל העובר על דברים אלו וכיוצא בהם ואמר הריני מסכן בעצמי וכו' מכין אותו מכת מרדות. ומדברי המחבר שמכין אותו מכת מרדות נראה, דכל האיסור ליכנס במקום סכנה הוא מדרבנן^א עיין בב"י יו"ד סי' קט"ז שמסתפק בזה. אבל זה ברור, היכא דיש פקו"נ לפנינו, ודוחה כה"ת מטעם וחי בהם ז"פ שהוא חיובא דאורייתא.

עמידה במקום סכנה לצורך מצוה הותר

י. איתא בפסחים דף ח: דשלוחי מצוה אינן ניזוקין וכמובן כ"ש בעושה מצוה, ולכן הוקשה לגמ' על פלימו דאינו בודק מטעם סכנה. ודחי דשכיח הזיקא שאני. ומ"מ דין זה דהיכא דלא שכיח הזיקא מותר ליכנס למקום סכנה לצורך מצוה, נפסק כן להלכה. ויל"ע מהו הגדר של שכיח ולא שכיח הזיקא^ב. ובקידושין דף ל"ט: איתא הזיקא דקביעא. ובאו"ח סי' תל"ג סע' ז' נפסק דבמקום סכנה אינו צריך בדיקה דה"ל שכיח הזיקא, ובפרמ"ג שם הוסיף שכיח הזיקא וברי. ובאור החיים הק' בראשית ל"ז, י"ד כתב וז"ל כי שם שכיח ודאי הזיקא עכ"ל. ובנידון דידן, היכא ששומר עצמו ונוהג ע"פ כללי הזהירות, אין זה בגדר של ודאי הזיקא כלל, דמהכ"ת שחבירו בביהכ"נ העומד לידו חולה בנגיף. ואפילו אם יש צד

^א איתא בשבת דף ל"ב לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס וכו' עיי"ש. ומדברי הגמרא משמע, דעצם האיסור לעמוד במקום סכנה שהוא אפילו בדלא שכיח הזיקא, הוא דבעי נס ואין סומכין על הנס. וצ"ע הגדרת דבעי נס.

^ב ובחובת הלבבות שער הבטחון פ"ד כשפרש חובת ההשתדלות בדברים הנוגעים לגופו, כתב שאין להכנס בסכנות בבטחון וכו' ומביא מעשה של משיחת דוד המלך (הובא בפסחים דף ח ע"ב) שאין היסוסו נחשב שחסר בבטחון.

הזיקא למאן דידע ליקוד, ולכן לצורך ת"ת או מצוה הותר. רק למרות כ"ז, לוי שהטיח דברים כלפי מעלה איטלע.

דן אם איסור ליכנס במקום סכנה אינו אלא

במקום סכנת נפשות

יב. אמנם צ"ע אם הסכנה הכרוך בקידה הוא סכנת נפשות או לא. וכן יש להעיר שהרמב"ם בפ"א ה"ה מהל' רוצח כתב וז"ל הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכו' עכ"ל, ומשמע שאיסור לעמוד במקום סכנה קאי רק במקום סכנת נפשות. והרמב"ם בפ"ב ה"ו שם כתב וז"ל וכן כל כיוצא באלו משאר הסכנות אסור לעמוד במקום עכ"ל, ולא באתי אלא לעורר מדי דברי בה.

יש להתחשב לורחמיו על כל מעשיו בכנס רגליך מה שלא מצינו בפקד"נ

יג. באיסור דלא יכנס במקום סכנה מצאנו דיש מצבים דלא צריך לחשוש לחשש מסכנה שלפנינו לכה"פ היכא דלא שכיח הזיקא, ולמשל כמוש"כ לעיל דבמנהגה תליא ועוד כדלהלן. וראיתי מובא מרבי חיים פלאג'י, אף שנהגו הלועזים להסתגר בשמירה מעולה בשעת המגפה לתפ"צ, ויש שנוהגים כן ג"כ, מ"מ לא הותר להמית לחתולים וכלבים וכיוצא, כמו שנהגו הלועזים, שלא יבואו ליגע בהם ובמלבושיהם וכו' כי כתיב ורחמיו על כל מעשיו וכעובדא דרבינו הק' דניצול מן היסורין שהיו לו מכמה שנים על ידי שריחם על החתולים וכבר אמרו כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכו' ק"ו לרחם על איש מישראל". וכן ראיתי עוד משמו, שאלו שעסקו

כזה שהוא חולה, מ"מ כששומר מרחק המומלץ מחבירו אף אם נימא דקיימת איזה צד של התדבקות בוירוס-ודאי שצד רחוק הוא, ומ"מ פשוט וא"צ לפנים שאין זה בגדר של ברי וודאי הזיקא, ולכן ודאי שלצורך מצוה כתפילה בציבור אין לו מה לחשוש ולכאורה אפילו באדם מבוגר. ולפי"ז יש לדון, באחד שאין לו סימנים שנחלה בוירוס, דלפי רוב הרופאים המסכות לא מועילות שלא יוזק אלא שלא יזיק, וודאי לא אלו שההמון עם נהגו לחבוש, וכן לא חייבו הממשלה מסיבות רפואיות על חבישת מסכה אלא היכא דלא שייך לשמור על מרחק המומלץ, וכן המתפלל העומד לידו ג"כ לא יוזק (לו יצויר שיש לראשון את החולי שלא בידיעתו) דמצוה הוא עושה ולא שכיח הזיקא, א"כ אין לו על מי להגן ע"י חבישת מסכה בשעת התפילה וצ"ע לדינא.

רשב"ג ולוי שהכניסו את עצמם למצב סכנה כדי לעשות קידה

יא. איתא בכמה מקומות בש"ס על לוי שעשה קידה קמיה רבי ואיטלע. ובגמרא מבואר על שהטיח דברים כלפי מעלה, ומסקינן דהא והא גרמא ליה. ופרש"י במגילה דף כ"ב: לפי שהטיח נתקלקל בשעת סכנתו. וצ"ע, איך הותר ללוי כלל לעשות קידה קמיה רבי אי סכנה יש בה, וכן על רשב"ג יש להעיר איך הותר לו לעשות קידה בשעת שמחת בית השואבה כדי לקיים מה שנאמר ורצו עבדיך את אבניה, והלא סכנה יש כאן, ופקו"נ נצעק! אלא ברור כנ"ל, דאיסור ליכנס למקום סכנה אינו שייך לפקו"נ שדוחה כה"ת כולה. אלא לאיסור להסתכן, מדרבנן או מדאורייתא כנ"ל, ולצורך לימוד התורה כמו לוי קמיה רבי, וכן לצורך מצות שמחת בית השואבה כנ"ל הותר. מאחר שלמרות הסכנה שכרוך בה, מסתמא לא היה שכיח

חודשים את הבחור יעקב רובינזאן שנודע בשם "יענקל"ע ראדישקווע" כשמצאו אותו שוכב על רצפת בית הכנסת נגוע עם מחלת הטיפוס, ואין מטפל לו. וכדי להגן על ילדיה מלהיתדבק ממנו שלחה אותם לשכנים לחצי שנה!

^{יג} כל מש"כ ראיתי בלי מקור הובא בספר נאמנו מאד בעניני מגפה ש"ל ע"י מכון ירושלים תש"פ

^{יד} ואנא מעשה ידענא, שזקנת ביתי הרבנית ריזל אשת מרן הגר"י אברמסקי זצ"ל, אספה תוך ביתה למשך כמה

ליכנס למקום סכנה לצורך מצות גמ"ח וכדומה, וע"כ בדלא שכיח הזיקא.

דברים האסורים מטעם סכנה במקום צורך

יד. וכן במקום צורך הותר לקוץ אילן העושה פירות אע"פ שמפני הסכנה נאסר וכמוש"כ הט"ז שם. אמנם אפשר שסכנה סגולי חלוק מסכנה ע"פ חוקי הטבע. אבל אם איסור עמידה במקום סכנה וכן חובת כנס וכדו' הוא מחמת פקו"נ ודאי שאין לחלק מחמת שום צורך או מנהג כנ"ל.

בגמ"ח וכמו ביקור חולים^{טו} וקבורת המתים לא נפגעו כלל מהמגפה. ומדבריו מוכרח לומר כנ"ל, שלא חש רבי חיים הנ"ל לזהירות של כנס בתורת פקו"נ אלא לאיסור לעמוד במקום סכנה. דאל"כ, איך הותר לו לרחם על החתולות והכלבים כשהוא נגד הלכות מפורשות, שמוותר להרוג חיות למיניהם בכדי להציל נפש אחת? וכן מן התימה הוא על דבריו לעודד גמ"ח כמו ביקור חולים וקבורת המתים במקום שקיימת חשש התדבקות? אלא ע"כ דבאיסור של עמידה במקום סכנה קא מיירי, ויש מצבים שהותר

והשתא דאתית להכי, וזכיתי לחלק דחיוב של הזהירות כשיש דבר בעיר הוא מטעם לא יעמוד במקום סכנה, ולא מחמת פקו"נ שדוחה לכה"ת כולה נראה דלא נוכל להסתפק רק בזה. שהרי כמוש"כ לעיל, שברחמיו ורוב חסדיו לא היתה מגפה בעולם זה 102 שנה, ופעם האחרונה היתה בשנת תרע"ח. ולא עוד, אלא דזהו הפעם הראשונה במעל אלף שנה, מאז שנת ד' תשע"ג שלא היתה מגפה כל כמה שנים, וודאי לא בהפסק של מעל מאה שנה. והנהגתינו בשעת המגפה כפי שחייבה ההלכה כל הדורות כמעט שנשתכחה, והרי כבר הבאתי לעיל מהדרכי משה ביו"ד סי' קט"ז שהחיוב של כנס רגליך במנהגא תליא מילתא.

והנה הרמ"א ביו"ד סוף סימן שע"ד כתב וז"ל י"א בשעת הדבר אין מתאבלין משום ביעתותא ושמעתי שקצת נהגו כן עכ"ל. האם ידעו האבלים ושאלו על זה או לכה"פ האם דנו הרבנים ע"ז וכמו שדן בשעתו הדברי מלכאל בח"ב סי' צ'. ועיין שם שהביא מהלבוש דהדמיון פועל בשעת הסכנה ובעי צילותא. ובר מן דין, כותבי החדשות ואחרים פרסמו כל הזמן דרך טקסט ואתרי האיטרנט^{טז} וגם העיתונות, רשימות רשימות של נפטרים ל"ע כל הזמן, ללא הרף. וכאו"א שהיה חולה או שטיפל בחולת המגפה יודע כמה צדקו דברי דברי הרשב"ש בסי' קצ"ה שכתב וז"ל... וירבה מהמנוחים הטובים וירחיק האנחה וירבה השמחה וכו' ולא יספיק בזה המוצע בלבד וכו' וכל זה הוא ענין טבעי עכ"ל, וכן את דברי הלבוש שהובא שם, וכן את מה שכתב הגרעק"א באגרות סופרים סי' כ"ט וז"ל שלא לדאוג, ולהרחיק כל מיני עצבות עכ"ל. וכל הידיעות שפרסמו יום ויום ושעה שעה הפחידו את החולים פחד אימים והזיקו להם וכשרק שמעו מפלוני ופלוני ועוד שנפטרו וכו' מיד הרגישו חולשה חזקה וממושכת אחרי כל ידיעה וידיעה מעציבה ה' ירחם, אשר הפריע לרפואתם ולא היה שייך כלל להשתלט ע"ז. וכ"ז הוא מחמת שהלכות והליכות דבר בעיר כמעט שנשתכחה לגמרי.

והחסידיים בפרט אינם נזהרים בהוראות של משרדי הבריאות ובטח לא נזהרים כיאות. ובלי להזדקק לאמינות הידיעות והפוך או לחוסר הצדק שיש בהנהגת לא איכפת לי וכו' וכו' אבל ההיזק לאחב"י או כדמתקריא "איבה" שנגרם היה נורא. ופרסומם של דברים אלו ודאי שגרמו לרשלנות בטיפולם של חולים שהיו אז בבתי חולים וגם אחרי כן, ה' ישמרנו וישיבו הם בתשובה שלמה ממעשיהם הרעים.

^{טו} ולדאבון לב כל או"א, כמה חולים יכולנו לרפאות אילו התאפשר לנו לבקר ולטפל בחולים כראוי. ואיני דן אף אחד ובפרט בשעת פחד נורא, אבל לא אשכח הצעקות שספגתי על אלו שראו אנשים מבקרים חולים ולדבריהם אינם נזהרים כיאות בהסתגרותם. ואנכי זכיתי לראות מעשה רב, איך שמו"ר ראש הישיבה שליט"א הלך בשבת אחרי התפילה לבקר החולים ולעודד ולרומם את רוחם, ועי"ז הועיל להם ברפואתם, ומה נורא היה המראה הזה.

^{טז} וחבל חבל על כל השנאת ישראל שאותם אתרים גרמו. כשכל הזמן כתבו ופרסמו ידיעות שהחרדים בכלל

וזאת למודעי, שבפוסקים ובספרי שו"ת מצינו ג' סוגי התדבקות במגפות. א-הוא ע"י עיפוש האויר וכדו' ב- ע"י מגע עם החולה או במה שנגע החולה וג-ע"י האויר שיוצא מפיו של החולה. ולא כל ההנהגות וההוראות שניתנו בכל מגפה אפשר לדמות לחברתא, ומ"מ אחרי העיון אפשר להסיק בשופי מה כן יש להבין ולדמות ומה לא.

וזה החלי, ואני תפילה שה' יהיה בעזרי שלא אכשל בדבר הלכה ח"ו, ושאזכה להסיק השמעתתא אליבא דהילכתא, ושיתקבלו דברי בי מדרשא, ושאזכה שע"י יתעוררו הרבנים להעלות גם הם בכתב את מסקנתם בסוגיא זו, ותוחזר המסורה בענין זה לישראל כשולחן הערוך, אכ"ר.

אשתו מאחריו או מטעם שאמרו ז"ל כשהמדת הדין מתוחה אינו מבחין בין צדיק לרשע וכו' עכ"ל ע"כ דברי הגרעק"א.

גליון הש"ס בשם שו"ת רשב"ש סי' קצ"ה

ג. וז"ל הגמ' ב"ק דף ס': דבר בעיר אל יהלך אדם לבית הכנסת יחידי מפני שמלאך המות מפקיד כליו שם. והני מילי דלא קרו בה דרדקי ולא מצלו בה עשרה עכ"ל. והגליון הש"ס ציין את השו"ת רשב"ש סימן קצ"ה שכתב וז"ל שבית הכנסת שאין שם מלמדי תנוקות ראויים הם לעונש וכמ"ש בפ"ב דשבת בעון ביטול תורה בנים מתים וכו' ושהעולם מתקיים בהבל פיהם כדאיתא בפרק כל כתבי הקדש, וכן בית הכנסת שאין מתפללין בו עשרה חייבים בה עונש וכו' כיון שהקב"ה בא לבית הכנסת ואינו מוצא שם עשרה מיד כועס, זהו כונת שמלאך המות מפקיד שם כליו, כלומר שזה מחייב מיתה. והתקנה שלא ילך יחיד אלא בצבור להתפלל ולחזור בתשובה, שתפלת צבור נשמעת וכו' עכ"ל.¹²

מוכיח שהראשונים והפוסקים ידעו שמחלות יכולות לעבור מאחד לשני גם דרך האויר

א. כתוב בויקרא י"ג, מ"ה ועל שפם יעטה. עיי"ש בפירוש החזקוני וז"ל להפסיק ריח רע היוצא מפיו שלא להזיק את הבריות עכ"ל. וכן הוא באבן עזרא שם וז"ל והטעם שלא יזיק ברוח פיו עכ"ל. הרי מכאן רואים שענין ההתדבקות כשהמחלה עוברת דרך האויר, וכמ"כ שחבישת המסכה מונעת כן, הוזכרו כבר בזמן הראשונים.

עוד כנ"ל מרבינו בחיי וכן שמחובת כנס יש לשמור מרחק מחולה שנתדבק בדבר

ב. בהגהות הגרעק"א ליו"ד סימן קט"ז בד"ה כשדבר בעיר כתב וז"ל בספר רבינו בחיי כתב בפסוק הבדלו מתוך העדה וז"ל ומה שהוצרך לומר הבדלו והקב"ה יש בידו להמית ולהחיות ולא היה צריך הבדל אצלו שהרי יכול הוא להמית את הרבים ולהחיות א' בתוכם וכמ"ש ז"ל ב' וג' מתכסים בטלית אחד השנים מתים והאמצעי ניצל. וכענין שכתוב יפול מצדך אלף אלא כדי שלא ידבק בהם האויר הרע שבמכת הדבר כענין האמור באשתו של לוט ותבט

¹² בדברי מלכיאל שם כתב דברים מחודשים ביותר, שבזמן חז"ל דבר לא היה מחלה שמתפשטת כי אם במת א' מת"ק במשך ג' ימים ואפילו מחולאים שונים. ולא רק שהרשב"ש והיש"ש וכו' פה אחד למדו את הסוגיא בב"ק דף ס': בדבר שמתפשטת, אלא בגמרא עצמו מוכח לכא' שהנחה שלו היתה כשגגה היוצא מפי השליט. שהרי בגמרא שם איתא שרבא סתם חלונותיו בשעת דבר מחמת חיובא דכנס. ואפילו המג"א לא כתב אלא שהיום מנוסה הוא כשאינו אוכל קולט שינוי האויר. ולכא' דבריו צ"ע מניה וביה וצע"ג.

מציע שדברי הרשב"ש הם כמקור לדברי הגרעק"א שעמל ושמר על הבתי כנסיות והמנינים שלא

ייסגרו בשעת הדבר

ד. דברי הרשב"ש שצוינו בגליון הש"ס נוראים הם, שעל סגירת בתי כנסיות בשעת הדבר יש עונש מיתה, ולכא' משמשים למקור דברי הגרעק"א בתשובותיו, שאין לסגור בתי כנסיות בשעת המגפה, ויש לעשות כל מה שביכולתו להתפילות ימשיכו בביהכ"נ כמובן גם להתחשב עם דברי הרופאים וזהו דבר העיקרי שיגן משליטת המגפה. והגרעק"א באגר"ס סי' ל' כותב לכלל שואליו שדרשו וחקרו ממנו איזה תקנות לתקן כדי להגן משליטת החולירע, ומציע להם ללכת בעקבותיו ולתקן ולעשות כמוהו. וראה זה פלא, ראשונית הזכיר שהעיר עדתו הק' לתשובה ולהתפלל תהלים וכו' בקיבוץ ולומר קטרת בצבור פעמיים ביום, ואחרי כן מאריך על הצורך להרבות בצדקה ובהעמדת הקאממיסיאן-וועדה ורק לבסוף דבריו כתב שיש להיזהר ולהישמר מכל דבר ודבר כפי ציווי הרופאים^{י"ח}! וכאילו שמחמת ההשתדלות שיינצלו מהמגפה, צריכים להתפלל בקיבוץ ובצבור התפילות שפירט (וכדברי הרשב"ש) ולהרבות בצדקה המצלת ממות (וכמו שהזכיר כן במכתבו) וזה בא בתקנותיו לפני אזהרתו להיזהר ולהישמר כפי ציווי הרופאים!

מתקנותיו לימים הנוראים רואים ג"כ כמה טרח

בעד קיום המנינים בשעת המגפה

וביסודו של מנינים ביתיים כשהוצרכו

ה. בתקנותיו לקראת ימים הנוראים שנת תקצ"ב כתב שם תוך דבריו באות ו' וז"ל היות כי אלה שלא תהיה להם דריסת רגל בבתי כנסיות יצטרכו להרכיב

מנינים בבתי פרטיים וכו' עכ"ל ובאות ז' כתב וז"ל אלופי גבאי צדקה יסייעו ככל יכולתם להקמת המנינים ולספק להם ספרי תורות ושופרות הדרושים עכ"ל. וכן מהמכתב שהבאתי לעיל רואים לא רק שלא סגרו בתי כנסיות בשעת המגפה, אלא כשהוצרכו לעשות מנינים בבתי פרטיים עקב שבית הכנסת לא יוכל להחזיק את כל הצבור כתות כתות, לא רק שלא הפריעו להם ע"י מסירות וכדומה אלא שעשו הגבאים כל מה שביכלתם שיצליחו בהמשך תפילתם בצבור.

איך אפשר לדמות דברי הגרעק"א בשעת מגפת

החולירע ר"ל למגפת החרון-ה' לתפ"צ

ו. הרופאים דאז כנראה שהיו בדעה שהמחלה בא מעיפוש וזיהום האויר, וגם כל כמה שיש יותר חולים במחלת החולירע, המחלה מתפשטת יותר וכדברי הגרעק"א בתשובותיו באגרות סופרים סי' ל' וז"ל והעובר על ציווי הרופאים בסדר ההנהגה חוטא לה' וכו' ובפרט במקום סכנה לו ולאחרים שגורם ח"ו התפשטות החולי בעיר וכגדול עונו מנשוא עכ"ל. ואה"נ במגפה של היום, הוירוס מתפשט דרך האויר בקצב מהיר, ואנני יודע אולי יותר מהר מהחולירע, אבל אחוזי התמותה של החולירע מגיעים ל-50-60% וזה פי כמה יותר מסוכן ובהרבה! ולמרות כל זה, היה הגרעק"א מורה וכותב שלא יסגרו את בתי כנסיות בשום אופן, וודאי לא את המנינים, (וכדברי הרשב"ש).

במגפת חרון-ה' לתפ"צ יש ג' סניפים שאין

להתחשב עם מה שאומרים שחשיפה לזמן ממושך

מסוכן ולכן אין להתפלל בביהכ"נ

^{י"ח} ובאות י"ד הבאנו שזקף הצלת עירו לתפילות בצבור והצדקות

בכירה שעובדת בטיפול נמרץ בהאקענסאק "שאנחנו לא יודעים איזה תרופה וכו' אנחנו מנסים עם וכו' ותוצאות ראינו עם וכו' אבל הדבר הכי טוב הוא חיבור למכונת הנשמה בזמן". והיא גם אמרה "אנחנו לא יודעים את הוירוס לאישורה, וכל הזמן אנחנו מתקדמים". ואחרי כמה שבועות, חזרו לומר הפוך, שמכונות האלו הזיקו להרבה. לא ידעו לקשר כלל בין חולשה שהורגשה - גם לאלו שלא השתעלו ולא היה להם שום קושי בדרכי הנשימה - לרמה נמוכה של ספיגת חמצן בגוף, ומספרים נמוכים בבדיקת החמצן בדם. כל הזמן שומעים איך שמעודדים וחושבים שכל מיני תרופות מועילות רק כדי לחזור בו, ולפעמים בגלל שהמחקר התבסס על טעות ביסודו וכן מחשש של רשלנות ובצע. בהתחלה לא ידעו כלל על הקשר בין הוירוס לכשלים בכליות, ונכון להיום אנני יודע אם ביררו את הקשר לאישורו. והרשימה עוד ארוכה. אלא שהרבה מדבריהם נאמרו מתוך השערות ופחדים וכו' מתוך אי ידיעות, וכמו שהרופאים המומחים אמרו פעם אחר פעם שהם לא מכירים בטיב חולי זו.

ט. וכ"ז מראה לדין של רבינו ירוחם בנתיב השביעי חלק השני, שהובא בשו"ע או"ח סי' תר"ח סע' ו'. רבינו ירוחם שם כתב וז"ל ונראה לי שכל רופא שיאמר דאינו מכיר אותו חולי, שאינו מעלה ולא מוריד בכל מה שכתבנו לא להאכיל ולא שלא להאכיל ואינו נקרא רופא כלל בזה החולי כי הכרת החולי עיקר וכו' אבל אם הרופא בעצמו אומר שאינו מכיר החולי מחולה זה הרי הוא כאדם דעלמא עכ"ל. ולא רק שאנו יודעים ורואים בעליל שאין הרופאים מומחים בזה החולי, אבל הם בעצמם אמרו שאינם

ז. והשאלה נשאלת מעצמה, שנכונים הדברים שהבאתי למעלה שאין לסגור בתי כנסיות ומנינים, וכמו שהורה הגרעק"א שיש לטכס עצות כדי להצליח כן, אמנם במגפת חרון-ה' לתפ"צ האם צריכים להתחשב עם מה שאומרים שחשיפה לזמן ממושך מסוכן ולכן להתפלל רק בחוץ ולא בפנים?

דברי רבינו ירוחם הובא בשו"ע ברופא שאינו מכיר את החולי

ח. ונראה, שכל הוראות הרופאים בחרון-ה' מבוססים על השערות בעלמא, ונשתנו כל כמה ימים ולפעמים אפילו יותר, ומתוך "יותר פחד ופחות מדע"^ט. כמו אירגון הסי.די.סי בהתחלה אמרו שאם חולה נשם מעל כל שטח שהוא, הוירוס נדבק שם ויכול לישאר שם שעות וגם ימים^כ, ולאחרונה חזרו מזה לגמרי ונוקטים עמדה שא"א להוירוס לעבור לבנ"א משטחים. בהתחלה אמרו הרופאים שהילדים הם הכי מסוכנים, שהם נושאי הוירוס אמנם ללא סימפטומים, ודרכם יתדבקו הצבור בהמוניהם. וכיום, הרופאים במדינת ישראל וכן בשווייץ כבר הכחישו זאת, ואומרים שרחוק הוא החשש שמבוגר יתדבק מהוירוס ע"י ילד. וכן אמרו שצריכים לשמור על מרחק של שש פיט, וכמה פעמים חכנו ללכת למרחקים ולאסור עד כעשרים ושבע פיט, וגם מזה חזרו. ובתקופה שאחרי פורים לא ידעו לקשר בין הפסד חושי הטעם והריח להוירוס, וכששלחתי לברר בבית החולים הנודע "ד'זון האפקינס", ארבע רופאים אמרו פה אחד שזה לא קשור לוירוס כלל וכמובן התבדו גם מהשערה זו. בהתחלה דחפו לכיוון של חיבור למכונות הנשמה, וכמו ששמעתי מאחות

לא לקחו כלל זה בחשבון גם לאסור לקנות מוצרים ארוזים בקרטון וכדומה שא"א לשטוף.

^ט בבית החולים Sloan מפרסמים תמיד "more science less fear" ובחרון-ה' זה הפוך "less science more fear"

^כ ויש כאלו שהשתמשו בזה לסניף למה יש לסגור בתי כנסיות, בגלל שהצבור משתמשים באותם סידורים וכו' אבל

איזה חולה מסויים שצריכים לשמוע בדיוק לדבריהם.

מוכיח מהגרעק"א בענין חריגה מהוראות כלליות
 יא. ועל כולם מפורש כן בהגרעק"א. שהרי בהוראות שכתב בנוגע לימים נוראים שנת תקצ"ב כתב וזה תמצית דבריו "ובהתחשב בכך שלפי דברי הרופאים התקהלותם של מספר רב של אנשים בבתי כנסיות למשך כמה שעות, היציאה המוקדמת על קיבה ריקה והנשימה של אור הבוקר החרף-עלולים לגרום למחלת החולירע, ובנוסף לכך ההארה ע"י מנורות של שמן וחלב מזיקה מאוד לבריאות-נקבע כדלהלן א'-בכל בתי כנסיות הן בעזרת אנשים והן בעזרת נשים מותר יהיה בראש השנה ויום הכיפורים לתפוס רק כחצי המקומות וכו' לכן המחצית הא' תתפוס וכו' בשני ימים של ראש השנה והמחצית השניה ביום"כ. ועשו על זה גורל וכו' וכסאות שמספרם בלתי זוג יבואו בר"ה ואלו שמספרם זוג יבואו ביו"כ וכו' אבל הגאב"ד, דיינים קבועים, הגבאי החודש דביהכנ"ס, והמשועבדים דביהכנ"ס, והעומד לסגן כל השנה כמנהגינו, וכן בעלי התפילות והתוקעים ביוםם וכן בעזרת נשים הרבנית וגבאות ישמרו על מקומם הן בר"ה והן ביו"כ גם אם לפי ההגדרה הנ"ל היו צריכים לוותר עליהם וכו' היות כי אלה שלא תהיה להם דריסת רגל בבתי כנסיות יצארכו להרכיב מנינים בבתי פרטיים, לכן חייבים

מכירים את החולי אלא לומדים אותו עכשיו, ולכן הם אינם נחשבים כרופאים לזה החולי, אלא כאדם דעלמא. וכמו ביום הכיפורים, שרופא כה"ג שאומר שאינו מכיר את החולי ועכ"ז אומר שמסוכן הוא להחולה אם לא יאכל שהדין הוא, שלמרות שדעתו בטח בנויה על הידע הרפואי והנסיון שיש לו, מ"מ שלא מתייחסים לדבריו כלל, כמו"כ כאן בנוגע להשערה שעמידה במקום סגור מסוכן פי כמה, אין צריכים להתייחס לדברי הרופאים בזה כלל^{כא}.

שוני שיש בין הוראות כלליות^{כב} להוראה על חולה או פעולה פרטי

י. עוד יש לצדד בזה, דהוראות כלליות, דהיינו שניתנו לכלל המדינה וכו' תמיד ניתנו בהתחשב לספקות ולספקי ספקות, שאפילו אם צד בהוראה קלושה, עדיין לכלל הציבור ממליצים כן, מזה שאומרים "יותר טוב להיות בטוח, מאשר להצטרך להתנצל מתוך אשמה". למשל, משהו שמתרחק רק כחמש פיט^{כג}, ודאי אינו באותו סכנה של חבירו שמתרחק פחות ממנו. וזה שלא התרחק כל השיעור המומלץ, אין זה אומר ודאי שכעת חשוף הוא להזיקא דשכיח וכו' ויכול להיות שההבדל שיש בין המתרחק ארבע למתרחק חמש הוא יותר הבדל מהמתרחק חמש כלפי המתרחק שש. ולכן, הוראות כלליות אין צריכים להצמד להם בדיוק כמו כשאומרים הרופאים על אכילת איזה אוכל או לקיחת איזה תרופה שהיא מזקת, או הוראה על

^{כב} שוב ציין לי אחי רב אברהם מרדכי שי' שו"ת מאמר מרדכי לרמ"ז איטינגא סי' ס"ז שדן על כעין זה, שאין לרופאים נאמנות על שינוי האויר וכדו'. ועיין בשדה חמד בערך יוה"כ באריכות ותמצא נחת.

^{כג} וכדאי לציין שהרופאים אמרו שהרחקת השש פיט שקבעו, בנויה על שמירת מרחק ממשעל וממתעתש. וכן סביר להניח שחשיפה לזמן ממושכת ג"כ לוקחת בחשבון גודל של חדר וגם שיעול ועיתוש של חולת המגפה ב"מ.

^{כא} ובכלל יש לדון באמינות מה שאמרו שהעמידה במקום סגור מסוכן פי כמה, שהרי בכל הבתי עסק שכן הורשו ע"י הרשויות לישאר פתוחים, לא הוגבלו כמה זמן מותר לעובדים לישאר בחנויות, ואפילו לא התחשבו לאריכות הזמן שהם שוהים במקום סגור כשהם חשופים לכלל הקונים שהיו שמה במשך היום. וגם זה נותן מקום להסתפק, שאולי אין זה אלא הרחקה של "יתר בטחון" ולא בנוי מידיעת הרופאים שכן הוא.

וכו' ולכן ראוי האדם להיות זריז ונשכר בהתפללו ברבים, כי הם מוכנים לינצל מחמת הדברי, כי מלאך המות בין עשרה מישראל צדיקים הוא דמיון החלבנה בסממני הקטרת שאין לה יכולת להבאיש ריחה כנזכר עכ"ל.

עדות מהגרעק"א על כחן של התפילות בצבור בשעת המגפה

יד. באגרות סופרים סי' ל' כתב הגרעק"א הוראות על סדר התפילות, שיתפללו תהלים בקיבוץ וכן שיאמרו פיתום הקטרת בצבור פעמיים ביום. עוד שם האריך על הכספי צדקה שנאספו והזכיר ג"כ הפשפוש במעשיהם והתשובה וכו'. ולבסוף מכתבו כתב וז"ל והיא שעמדה לנו התפילות והצדקות שגברו עלינו חסדי ה' שלא גברה המחלה כ"כ בעירנו ב"ה וכו' עכ"ל. רואים מדבריו, שהגרעק"א זקף הצלת עירו מקושי המגפה לתפילות (בקיבוץ ובצבור כמו שפירט שם) והצדקות.

כמ"כ עדות על הנ"ל מרב מנדל ויטפסק

טו. בספר פרי הארץ במכתבים י"ז, ח"כ"ב מתועדים דברים מענינים ביותר בענין מגפות שפקדו את טבריא והגלילות יצ"ו בשנת תקמ"ז. וכתב שם הרב מנדל ויטפסק שהחל הנגף בטבריא מימי הפורים, וארכה לז' שבועות עד לתחילה חודש אייר. ואע"פ שבאייר נשקט הענין לגמרי, מ"מ נשארו סגורים עד העצרת. וכותב שמה רב מנדל, שהורה לחבריו המקשיבים לקולו שלא יברחו אלא חבי כמעט וכו' ובחצר החדשה שהיה לו, גם כי קטן הוא מהכיל המועט החזיק את המרובה, וסגר את עצמו עם יותר מערך מנין כדי להתפלל בצבור, והתפללו ערב בקר וצהרים. וממשיך וכותב בזה"ל וראיתי בעיני כי דבר ה' הוא אשר היה סיבת הבית בהבנותו לסיבת

בעלי המנין להקפיד במיוחד שמספר המשתתפים בהתאם לנפח המקום וכו'". עכת"ד.

יב. ובעשיית חשבון מכל אלו שהותר להם (מעזרת האנשים והנשים) לשמור על מקומם ולבא לביהכ"נ לכל הימים הנוראים, (למרות שלפי מספרי הכסאות לא היה להם להשתתף אלא בחצי התפילות-מספר אי זוג לר"ה ומספר זוג ליוה"כ) יוצא לנו, שיעברו בערך כעשרה ואולי יותר נפשות מעל חצי המקומות והנפח בין בר"ה ובין ביוה"כ. וקשה דהלא הרופאים קבעו הוראות אלו של חצי המקומות והנפח, ואף אם לא לוקחים בחשבון מדות הנפח והגיל של כאר"א, מ"מ איך הגרעק"א הורה על חריגה כ"כ במילוי המקומות? ונראה מדבריו, שלא התייחס לגדרים שקבעו הרופאים כמו להבדיל דברי השו"ע או הרמב"ם. ונטייה מגדרם ג"כ מקובלת על דעת הגרעק"א בהתאם למצב והצורך. אנני יודע אם מטעם הסברא שכתבתי לעיל או לאו מטעמיה, אבל הא מיהת אפשר להוכיח שצריכים "להתחשב" עם גדרי הרופאים, וזה כולל שחריגות מותרות כנ"ל.

מביט בבית אל-הים פט"ז מהל' תפילה שיש לינצל

מהדבר ע"י תפילה בצבור

יג. המביט בהל' תפילה בכתבו גם הוא על הסגולה שיש באמירת הקטרת בשעת הדבר, הזכיר את מעלת התפילה בצבור שיש בשעת הדבר. וכתב המביט על החלבנה המעורבת בקטרת שיש בה ריח רע וז"ל וזה רמז למלאך המות שהוא דמיון החלבנה, והוא מתערב לקהל שיש ביניהם דבר של קדושה להזיקם, וכשהם טובים וישרים בלבותם ושבים בתשובה שלימה אין מלאך המות יכול לשלוט בהם

לו בבית ה', שיהיה נשמר מכח קדושת בית הכנסת גם בעידן ריתחא עכ"ל.

יד וכן הראה לי הרה"ג רב אריה שרבינטר שליט"א את דברי הבן יהוידע בב"ק על הגמ' של דבר בעיר וז"ל ועוד יש לפרש דהשכמת בית הכנסת הוא סגולה לאריכות ימים כמ"ש בגמ' ברכות כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר היינו דאחני להו וכו' אבל אם אינו יחידי לא יוכל להזיק

הצלתינו וכו' עכ"ל. ונורא הוא, איך שגם הוא ייחס הצלתם לתפילה בצבור בשעת המגפה.

וכן היה בימינו

טז. ובעיר התורה פולסברג יצ"ו, המשיכו את זמן החורף עד ד' ניסן, וב"ה שהמוסרים שאיימו על מו"ר שימסרו על הישיבה ועמדו בדבריהם, לא עלו על ישיבתינו שהיא עוד פתוחה עד אותו ערש"ק, ולא באו השוטרים עד אחרי שגמרנו להתפלל, וגם בשעת הימים הקשים הרגשנו גם ראינו חסדו יתברך בכל צעד וצעד. וכן המשיכו להתפלל במנין במשך כל ימי הזעם, עם תפילות שא"א לתאר חזקם ורוממותם. אמרנו פעמיים ביום פיטום הקטרת, מזמורי תהילים בדביקות אחרי כל תפילה-ואפילו בשבת בעד החולים שהיו בסכנת היום. ובימות חול אמרנו אבינו מלכנו ג"כ פעמיים ביום כולל כל חודש כהניסן ועד סוף חודש אייר, וכל יהא שמיה רבא בקע רקיעים אשרי אלו שזכו להצטרף לתפילות אלו בעת צרה. וב"ה זכינו גם לשמור כל הזמן על הוראות הרופאים. חברנו ביחד את כל השולחנות כך שרק חצי מהמקומות נשארו, וכן הרחקנו כל אחד ואחד כשש פיט ועוד, והרחקנו את הגבאי והסגן מהבימה וכו' והיו כמה ממונים שהזהירו כאו"א שהיה צריך זירוז לישראל במרחק כראוי. וברוב חסדו וחמלתו יתברך זכינו שמעט מאוד מעירנו היו אלו שנחלו קשות מהוירוס-וב"ה כולם נתרפאו, חוץ מזקן אחד רב בן ציון בן ליב יהודה ז"ל, ירא שמים באמת, שומר מפיו מדבר לה"ר וכד' ועבד את ה' בשמחה, וקבע עיתים לתורה וציפה לישועה ממש וכו'.

שנחלה ועבר למחוך לעיר, ואחרי יומים הוכרח ע"י איזה איש להכנס לבית חולים למרות התחננות מהראש ישיבה שליט"א שמסוכן לו להתאשפז. ולדאבון לב כולם, כבר למחרת בבוקר מיד, הודיעו מטעם הבית חולים שנפטר. והיו כמה ת"ח שלא מפורסמים למצב בריאותם הטוב, ומ"מ לא היה להם שום סימנים של המחלה כלל! וכן ראינו שהרבה חולים נתרפאו מיד כשניתוסף שמם על הרשימה של חולים לתפילה שהיה בישיבה כדי להתפלל עליהם בצבור. והיו כמה מקרים שעוררו התענינות, כולל פעמים ששמות החולים לא היו כתובים נכונים, וביום שתקנו אותם ראו ישועות וכהנה.

יז. ובעיר החסידי קייאמישא, ג"כ המשיכו התפילות כל חודשי הזעם. והיה רק חולה אחד בכל העיירה שנחלש מאוד, ומ"מ לא היה אף אחד שהתאשפז מבין כל בני הקהילה במשך כל התקופה! וכן שמעתי שכן ראו פלאים בעוד מקומות שהתפילות המשיכו בצבור-עם התחשבות לכללי הבריאות כמו אצל הרה"צ רב משה וואלפסון ועוד^י.

מביא דברי הגר"ז זצ"ל בענין שימוש יתר של "חילול ה'" "כקוצים בעיני העמים" ו"איבה"

יח. מדי פעם שומעים מילים אלו מהדהדות באזנינו, "חילול ה'-כקוצים בעיני העמים-וכמובן איבה". ושמעתי כמה פעמים ממו"ר הגה"ח הרב מאיר הלוי זצ"ל בשם אביו הגר"ז שאמר "כל ימי גדלתי בין החכמים, ושתי מילים אלו לא שמעתי, לא חילול ה' ולא קידוש ה'". והוסיף הגר"מ זצ"ל אבל היום אם יצעק מאן דהוא בראות חילול שבת "שבת שבת!"

כתב זצ"ל וכשיש גדולי הרופאים הממונים מהממשלה יר"ה צריכין לעשות עפ"ד כנודע וע"ש בס' תרי"ח ס"ו עכ"ל. כנראה מרמז לזה שאלפים ורבבות שצמו ולא ניזקו היה הוכחה שגם המומחים מטעם הממשלה היו כאינם מכירים את החולי וכו' ולא ברור לי כל צורכו.

^{יח} ומו"ר שליט"א נימק החלטתו ואמר, נכון בניסן אין אומרים תחנון, וזהו בגלל שאין היום יכול לחייב תחנון וכדו', אבל למרות זאת המצב מחייב אותנו לומר אבינו מלכנו.

^{יז} עיין בשו"ת ראשית ביכורים סימן ט' שדן במגפת החולירע לחזקה שהצם ביה"כ לא ימות-נגד דברי הרופאים ולבסוף

יאמרו לו נו חילול ה'...ואם ירקוד וישיר זמר של אגודה אגודה יאמרו לו אהה...קידוש ה'.

אין בטענת "איבה" כדי למנוע מצוות ולימוד התורה

יט. ויש להוסיף עוד בזה, שאילו התחילו העכו"ם לומר שכל מי שלומד תורה מתעקם ומאבד ישרותו, ועלול לגנוב מהבריות ולכה"פ לרמות את הממשלה, ואין ללמוד תורה שמקלקלת היא את האדם ר"ל- ולא מטעם גזירה על הדת, אלא גזירה על הדעת שלא יתעקם ויתקלקל. האם יעלה על הדעת שלא נלמד תורה בגלל חילול ה' ואיבה וכדו'? ודאי וודאי שלא, וימשיכו לעשות כמו שצויה לנו הקב"ה, וילמדו תורה למרות שידעו העכו"ם וילחשו עלינו. וכמובן, אילו היה שייך ללמוד בלי לגרום ללזות שפתים, בטח שהיו דנים ע"ז לעשות כן, אבל אחרת אין שום כח לטענת איבה לעמוד במקום תורה ומצוות, ואין זה אלא טענת סרק ועצת היצר, לסגור מנינים, ישיבות וחדרים או כל דבר של קדושה. וכן פסק החת"ס ואבאי דבריו להלן. ועיינו ראינו, שבחודשים אלו ילדים ובחורים מתדרדרים במצבם הרוחני ר"ל, ואצל חלק מהם הוא נזק בלתי הפיך, ואין ע"ז שום הצדקה אפילו אם יצעקו העסקנים ועוד שיש כאן איבה. ושמעתי מידיד, הורה לילד בגיל חמש, שקבל מכתב מהחדר, בו מודיעים להורים שהכתה כולה לא מתקדמת מספיק בקריאה, ואינם מוכנים לקבל הסידורים. ואין כאן מקומו להאריך על המפורסמות ה' ירחם.

טענות כאלו לא רק שהם אמתלת שוא אלא גם בטענות יסודה

כ. ובכלל כל טענת איבה וחילול ה' אינו אלא הטעת עינים ובטעות יסודה. ולא ארחיב בזה שלא שמענו בימינו שום הגבלות בעניני גשמיות ותאוות עוה"ז מחמת איבה, למרות שבלי שום רסן יש כאלו שמתוך בצע הממון, הכבוד והתאוה דוקרים קוצים בעיני העמים יום יום^{יז}. ושמעתי מפי אחד מגדולי ראשי הישיבות שליט"א, שבמשך שבועות ארוכות פרסמו מגידי החדשות האורטודוקסים שהחרדים לא נצמדים להוראות הרופאים ואינם נזהרים מהמגפה בכלל, עד כדי כך שיצרו בדבריהם מספיק איבה לעשר שנים וא"א להוסיף ע"ז. ובכלל, בבתי חולים לא היה להם מספיק עובדים והמלאכה היתה מרובה וחפשו על מה להוציא עצבים שלהם ורוגזם, וכן הלכה בידועה שעשו שונא את יעקב. וכל העסקנים עם כוונות טובות, תחת השפעת הלחץ והפחד, דימו מילתא למילתא וכאילו מצאו סיבת הרשלנות...שהכל היה בגלל המנינים^{יח}.

החתם סופר דוחה מכל וכל טענת איבה בשעת המגפה כדי לסגור ישיבות

כא. החתם סופר כותב בדרשת י"ח אב תקצ"א וז"ל הנה רעש גדול בעולם מחשש מגפה וכו' והתלמידים נרדפים ממקומם וכו' והשרים יועצים לטובה שנשלח עכ"פ ריבוי התלמידים, כי ישראל כקוצים בעיני העמים וכו' ומציין דברי הגמ' ברכות ס"א:

שנתחזק הדבר, יש סכנה לבורחים בין האומות יותר מן הדבר כאשר בעו"ה ידוע עכ"ל.

כ" והלא דבר הוא שהמשיכו בדעה זו, וכמובן על הטוב יזכר שמם את כל אלו שהקימו בתי חולים יהודים מאולתרים, אשר ברב רחמיו וחסדיו לא באו לכדי שימוש. ואילו השקיעו אותו כוחות בסידור המנינים לתפילה וכדומה מראש, אין ספק שהיו לנו תוצאות אחרות, וכמו שהבאתי לעיל מהעבר וההווה.

^{יז} ובשעת המגפה לתפ"צ, נתמלא הרי הקטסקילס למרות שהעכו"ם הגרים שמה צעקו מראש שלא יבואו המוני בית ישראל המגיעים ממוקדי המגפה-מקומות שלא נזהרים כלל בהוראות של הרופאים, וכן ממשיכים העסקנים להשתדל וללחום ברשויות ובעיתונות בריש גליה בעד פתיחת הקמפים לחודשי הקיץ הבעל"ט למרות הסכנה הכרוך בזה. ויש להזכיר בזה את דברי היש"ש בב"ק שם וז"ל אחרי שהתחיל הדבר, ונתחזק וכו' א"כ אין טוב לברוח בפרט אחר

בענין פפוס ורבי עקיבא וכו' כן הדבר הזה ממש, כל זמן ששייכות בעולם וכו' ואין רגע בלי פגע, מ"מ זכות התורה מגין, אבל עתה שהלביש את עצמו (ס"מ עיי"ש) כשועל ליעץ לטוב לבטל כל הישיבות בכל המדינה, ואם יבוא ח"ו ויגש הרעה והמגפה וכו' מי יגן ביבשה בלי מי תורה עכ"ל. ורואים מדבריו, שהטענה לסגור הישיבות מטעם איבה ג"כ היה לעולמים, ומ"מ הורה החת"ס לא לסגור את הישיבות, וזהו מה שיגן על החולים. ומוסיף שם עוד וז"ל והנה עצת השועל הזה המתנכר להטיב הוא יותר רע ומר מהציידים הרעים כשאנו במים וכו' שהס"מ מתלבש בשועל וכו' והוא מוציא דגים ממים ומסיר משען ומשענה וכו' עכ"ל. והיינו, דהחתם סופר מלמד אותנו אחד שהוא שתים, שסגירת מקומות התורה הוא הכל מעשה השטן, וכן שזה יותר מסוכן מהמחלה עצמו. ויסוד זה של החת"ס, שעליו בנה דבריו לא לסגור הישיבות למרות המגפה ולמרות שהשטן מצא מאן דהוא לומר "כי ישראל

כקוצים בעיני העמים" דמתקריא "איבה", וכן מש"כ שסגירת הישיבות מסוכן יותר ממגפה - אינו מיוסד על כללי הרפואה והשמירה של מגפה פרטי כזה או אחר - אלא הוא הוא דברי התנא הא-לוקי רבי עקיבא שנוגע תמיד יום יום, ודור דור. ודבריו נוראים. ואשרי מי שעמד על דבריו בזמנו, או לכה"פ כעת דחזר צילותא ויתקן הענין ככל מה דאפשר. כב. ואלו שהלחיצו את הרבנים ואמרו איך תוכלו לקבל אחריות שהמנין ישמור על כללי הבריאות^{כט} וכו' יש להם שוברם בצידם. הרי כיום בפלטבוש, במקומות שלאחרונה פתחו השערים לקול התפילות, שמעתי שהצליחו למופת, זה בכה וזה בכה אבל מצליחים להשתלט על הציבור שיקשיבו להוראות-מטעם חוקי המדינה שהורו שעדיין צריכים אנו לשמור על כללי הבריאות. א"כ רואים שלולא הלחץ והפחד לא הוצרכו לסגור את כל מקומות התפילה בין בפנים ובין בחוץ. וה' הטוב יכפר עלינו, ויה"ר שלא נתנסה בזה שנית.

ובצאתי מן הקודש אפרוש כפי בתפילה שאם ח"ו טעיתי העמידני נא על האמת, ושלא יצא תקלה מתחת ידי. ואני תפילה שרבים יתעשתו אחרי צאתם מפחד המגפה לתפ"צ ומפחד העסקנים למיניהם...ומתוך צילותא יעיינו בסוגיא וילמדוה אליבא דהלכתא ויעלו בכתב את דבריהם למען יעמדו ימים רבים ולא נצטרך להשתמש בפסקם בזה עד ביאת הגואל בב"א.

בבקשה, יואיל נא כתר"ה שליט"א לקרות את כל מה שהצעתי בבירור הסוגיא, ולהודיעני בכתב, דייקא בכתב את דעתו, דעת תורה בסוגיא זו. והלא הנהגותינו לדורות תלויה במה שיקראו בספרים, ולא במה שטמון בלבינו, או במה שעוברת מפה לאוזן. וכולנו עדי ראיה, עדי ראיה מתוך צער ובכי, זעקה ותפילה, במה שקורה כשאין לנו מסורה ברורה וכתובה איך להתנהג בענין זה, בסוגיא הדחוקה בפניה, בכמה מילים בהג"ה של הרמ"א, ותלויה גם במנהגן של ישראל. ובפרט כשהשאלה תמיד נתעוררת מתוך פחד ולחצים למיניהם, כשאין לנו צילותא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כדבעי.

מלשוחח עם מכיריהם בלי מרחק כמו שנזהרים כן בחניות וכדומה.

^{כט} ומה ששמעתי אומרים "אתה יכול לקבל אחריות על זה שבין מנחה למערב לא ישמרו על מרחק המומלץ שהרי ידברו ביניהם וכו'". וע"ז כבר ייעץ הגרעק"א, שיעשו זמנים מיוחדים לכל כת וכת, וכמובן שלא יסדרו זמני תפילת מנחה ומערב ברצף אלא בהפסק. ובדרך החוצה יראו ליזהר